

ĐỀ VĂN THUYẾT MINH VÀ CÁCH LÀM BÀI VĂN THUYẾT MINH

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS : hiểu đề văn và cách làm bài văn thuyết minh. Đặc biệt ở đây phải làm cho HS thấy làm bài văn thuyết minh không khó, chỉ cần HS biết quan sát, tích lũy tri thức và trình bày có phương pháp là được.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Những đề văn thuyết minh. Đây là loại bài tập làm văn mới, chưa có trước đây, GV nên nghiên cứu và cho HS làm quen với loại đề này. Trong SGK cho 12 đề. Có đề nêu rõ yêu cầu "giới thiệu", nhưng nhiều đề chỉ nêu tên đối tượng phải thuyết minh mà thôi. Ví dụ, chỉ cần nêu "Chiếc nón lá Việt Nam" là HS phải biết, đề yêu cầu viết bài thuyết minh, giới thiệu chiếc nón lá Việt Nam. Đề (h), (i), (l), (n) có tính chất lựa chọn, HS có thể chọn một đối tượng cụ thể mà mình hiểu biết. Mỗi đề văn ở đây nêu một đối tượng xác định cần thuyết minh cho người khác hiểu, HS phải trình bày nội dung phù hợp, đúng đắn và có phương pháp. Các đối tượng thuyết minh như thế vốn rất gần gũi với HS, chỉ cần các em chú ý, biết quan sát, tìm hiểu là có thể làm được.

2. Cách làm bài thuyết minh. Chú ý các bài thuyết minh nhìn bề ngoài có vẻ giống như miêu tả, giải thích mà GV và HS thường quen, nhưng thực chất là khác hẳn. *Miêu tả* trong nội dung đã học là một yếu tố thuộc loại tự sự, nhằm tái hiện con người, sự vật, làm cho người ta cảm thấy được chúng, còn thuyết minh

lại là trình bày tri thức, hiểu biết về con người và sự vật ấy. *Giải thích* trong nội dung đã học là một thao tác trong văn bản nghị luận, chủ yếu thường là giải thích ý nghĩa của một câu tục ngữ, bài ca dao, một nhận định. Ở đây thuyết minh một sự vật là trình bày lai lịch, cấu tạo, hoạt động hay tác dụng của sự vật ấy. Giải thích trong nghị luận thực chất là trình bày *cách hiểu* của người giải thích, còn thuyết minh đòi hỏi trình bày *tri thức* về sự vật, hiện tượng được thuyết minh. GV nên nắm vững điều này để hướng dẫn và giải đáp cho HS khi cần thiết.

3. Về văn trong bài văn thuyết minh. Phù hợp với quan niệm văn trong chương trình Ngữ văn THCS, chúng ta cần khắc phục quan niệm hẹp về "chất văn", tức là hiểu văn theo tiêu chuẩn của văn học như thơ, tiểu thuyết, tùy bút,... Văn bản thuyết minh cũng cần một trình độ diễn đạt sinh động, linh hoạt, hấp dẫn, bởi có như thế người ta mới thích đọc (xem bài *Ôn dịch, thuốc lá; Thông tin về Ngày Trái Đất năm 2000*). Nhưng trước hết nó đòi hỏi tính chính xác, gãy gọn, khúc chiết, sáng tỏ. Nếu đối tượng có thể kết hợp miêu tả thì có thể vận dụng ít nhiều miêu tả (ví như giới thiệu một thắng cảnh, giới thiệu chiếc áo dài Việt Nam,...). Nếu đối tượng có tính khoa học như thuyết minh chất lục lạp hay con giun đất thì có thể không tránh được khô khan. Như vậy không nên vận dụng khái niệm "chất văn" một cách máy móc.

4. Để hướng dẫn cách làm bài thuyết minh, SGK đưa ra một mẫu thuyết minh chiếc xe đạp, là phương tiện giao thông phổ biến mà ai cũng biết, và do ai cũng biết nên có thể tìm hiểu cách làm. Để dạy bài này GV cho HS trao đổi trên lớp trước (theo gợi ý sau), rồi mới đi đến nhận xét cách làm bài trong bài làm đã cho sau.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Hoạt động 1. Tìm hiểu đề bài văn thuyết minh.

Bước 1. GV cho HS đọc các đề bài và nêu nhận xét. Đề nêu lên điều gì? (đối tượng thuyết minh). Đối tượng thuyết minh có thể gồm những loại nào? (con người, đồ vật, di tích, con vật, thực vật, món ăn, đồ chơi, lễ tết,...).

Bước 2. Làm sao em biết đó là đề văn thuyết minh? (không yêu cầu kể chuyện, miêu tả, biểu cảm, tức là yêu cầu giới thiệu, thuyết minh, giải thích).

Bước 3. Yêu cầu HS ra đề. Nêu vấn đề cho HS và gợi ý ra các đề cùng loại. Cho ghi lên bảng để HS cùng chú ý.

Hoạt động 2. Hướng dẫn cách làm bài văn thuyết minh.

1. Tìm hiểu đề.

Bước 1. Cho đề bài *Chiếc xe đạp*. Nêu câu hỏi : Đề nêu lên đối tượng gì ? Yêu cầu gì ? Đề không có hai chữ "thuyết minh", nhưng rõ ràng là phải thuyết minh.

Bước 2. Tìm hiểu tính chất của đề.

Đề này khác đề miêu tả. Vì nếu đề miêu tả thì phải miêu tả một chiếc xe đạp cụ thể, ví dụ chiếc xe đạp của em, của bố em hay mẹ em, xe đạp màu gì, xe nam hay nữ, xe Việt Nam hay nước ngoài. Đề thuyết minh thì yêu cầu trình bày xe đạp như một phương tiện giao thông phổ biến. Do đó cần trình bày cấu tạo, tác dụng của loại phương tiện này. Như vậy GV tập trung chú ý vào các phương diện đó, chứ không phải chú ý vào màu sắc, trang trí, đời mới, cũ, nhãn hiệu gì.

2. Xây dựng bố cục và nội dung.

Bước 1. GV nêu câu hỏi bài văn thuyết minh này nên có mấy phần, mỗi phần ở đây có nội dung gì, và hướng dẫn HS trả lời đúng.

Ba phần : Mở bài, Thân bài, Kết bài.

– Mở bài giới thiệu khái quát về phương tiện xe đạp.

– Thân bài giới thiệu cấu tạo của xe đạp, nguyên tắc hoạt động của nó.

– Kết bài nêu vị trí của xe đạp trong đời sống của người Việt Nam và trong tương lai.

Bước 2. Mở bài : GV nêu câu hỏi cho HS giới thiệu chung về xe đạp như thế nào. Trong bài, đoạn nào là giới thiệu ? Có thể diễn đạt cách khác không ? (Ví dụ, bỏ câu 1 trong đoạn Mở bài có được không ? – Có thể được ; hoặc có thể nói : Xe đạp là phương tiện giao thông phổ biến, không ai là không biết,...)

Bước 3. Thân bài : Đây là phần trọng tâm.

GV nêu câu hỏi : Để giới thiệu về cấu tạo của xe đạp, thì phải dùng phương pháp gì ? Gợi ý để HS thấy cần dùng phương pháp phân tích, chia một sự vật ra thành các bộ phận tạo thành để lần lượt giới thiệu. GV có thể vẽ sơ đồ chiếc xe đạp lên bảng để HS quan sát. Nên chia chiếc xe đạp ra mấy phần để trình bày ? Bài làm trong SGK chia làm ba bộ phận : hệ thống truyền động, hệ thống điều khiển và hệ thống chuyên chở. Có thể có cách phân tích nào khác không ? Nếu trình bày theo lối liệt kê, ví dụ xe đạp có khung xe, bánh xe, càng xe, xích, líp, đĩa, bàn đạp,... thì không nói được cơ chế hoạt động của xe đạp.

Bước 4. Cụ thể hoá phần Thân bài : GV cho HS giới thiệu cụ thể từng hệ thống bằng cách phát vấn cho HS trả lời.

- a) Hệ thống truyền động.
- b) Hệ thống điều khiển.
- c) Hệ thống chuyên chở.

Bước 5. Kết bài : nêu tác dụng của xe đạp và tương lai của nó.

3. Nhận xét về cách làm bài

- Bài làm thực hiện đề bài đã cho như thế nào ?
- Phương pháp thuyết minh có thích hợp không ?
- Diễn đạt có dễ hiểu không ?

Sau bước này chuyển sang học phần *Ghi nhớ*.

Hoạt động 3. Hướng dẫn luyện tập.

Ôn lại cách làm bài thuyết minh theo một đề bài khác. SGK đã giới thiệu đề bài và gợi ý bằng một số câu hỏi. Phần này GV có thể nêu một số gợi ý để kích thích suy nghĩ của HS, và để các em thấy việc làm một bài văn thuyết minh loại này là không khó.